

การวิเคราะห์เรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบท

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี ป.ธ.๙, ดร.

บทคัดย่อ

ผลการศึกษาวิเคราะห์เรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบททำให้ทราบว่าคัมภีร์ธรรมบทนั้นมีโครงสร้างเนื้อหาที่โยงกับการเล่าเรื่องแบบนิทาน คือมีการวางประโยคสนทนา การดำเนินเรื่องแบบเน้นไปจิตใจเป็นหลัก และมีการขัดแย้งกันทางศีลธรรม โดยความขัดแย้งดังกล่าวทำให้เกิดตัวตนในการแก้ไขปัญหาทางศีลธรรมขึ้น โดยโครงสร้างเหล่านี้ทำให้ทราบว่าคนต่างนั้นมีการเรียนรู้การเขียนงานตามแบบโครงสร้างเรื่องเล่า คือ มีการสนทนา มีการขัดแย้งกัน และมีผลของใจที่เป็นพัฒนาขึ้นเป็นบทสรุปเสมอ

อีกด้านหนึ่ง คัมภีร์ธรรมบทประกอบไปด้วยทฤษฎีอธิบายเรื่องเล่าคือแฝงไว้ด้วยมโนคติที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งภายใต้โครงเรื่องเล่า กล่าวคือ มีการชี้แจงเรื่องกรรมและผลกรรมที่เป็นปัญหาให้ได้แย้งไม่จบสิ้น แต่เมื่อใช้หลักความเชื่อในปัญญาของพระพุทธเจ้าในการดำเนินเรื่องเพื่อชี้แจงเรื่องดังกล่าวก็ทำให้ถึงข้อยุติได้ อีกอย่างเรื่องเล่านี้ได้ซ่อนลักษณะชีวิตที่ประเสริฐหรือชีวิตพรหมจรรย์นั้นไว้ในวิถีชีวิตของฆราวาสและพระภิกษุให้อยู่ร่วมกันได้อย่างไม่ขัดแย้งกัน และมีหลักธรรมเป็นกรอบวางในการประพฤติตนได้อย่างถูกต้องและดีงาม

๑. บทนำ

การศึกษาคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเริ่มต้นจากคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งบรรจุเนื้อหาหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าและเหล่าสาวก แต่เนื้อความนั้นอาจยังไม่เด่นชัดเมื่อผ่านยุคสมัยจึงจำเป็นต้องอาศัยการอธิบายเพิ่มเติมที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาซึ่งเนื้อหาในอรรถกถานั้นเป็นทั้งคำอธิบาย และแฝงไว้ด้วยเรื่องเล่าทั้งในรูปของชาดกและคัมภีร์ธรรมบท การวิเคราะห์เรื่องเล่าเหล่านี้ทำให้เห็นรูปแบบของระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา^๑ แต่ในบทความนี้จะได้หยิบยกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีเรื่องเล่า ซึ่งทฤษฎีนี้ถูกนำเสนอในราวปีคริสต์ทศวรรษที่ ๑๙ โดยเหล่านักคิดในยุโรปที่เริ่มหันมาสนใจแนวคิดทางภาษากันมากขึ้น และเริ่มมีการศึกษาภาษาของนิทานและเรื่องเล่า วลาดิเมียร์ พรอปป์ (Vladimir Propp) ได้พิจารณาเรื่องเล่าว่า นิทานพื้นบ้านถูกสร้างขึ้นด้วยรูปแบบเรื่องเล่าเฉพาะ เช่น การเดินทางจากบ้าน การเผชิญหน้ากับอันตรายในกำมือ

^๑ ดูรายละเอียดใน ชาญณรงค์ บุญหนุน, "พุทธศาสนากับอารมณ์", ใน อารมณ์กับจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : วิชาฯ, ๒๕๕๔) , หน้า ๓๘-๑๓๑.

ของว้ายร้าย การจินตนาการที่ขาดความสมจริง การต่อสู้กันระหว่างพระเอกกับคนร้าย และการแต่งงานกับพระเอก ถือเป็นรูปแบบของการสร้างตัวละครที่อธิบายให้เห็นประเด็นหลักของลักษณะที่กลายเป็นแนวทางของการดำเนินเรื่อง^๒ ซึ่งในยุคนั้นนิทานส่วนใหญ่จะเน้นการเล่าแบบมีโครงเรื่องชัดเจน กลายเป็นที่มาของทฤษฎีเรื่องเล่าเชิงโครงสร้าง (Structuralist narrative theory)

แต่หลังจากนั้นก็มีการพิจารณาเรื่องเล่าว่าเป็นการนำเสนอทางประวัติศาสตร์และลักษณะแบบวัตถุนิยมมากขึ้น ซึ่งเจมส์สัน (Fredric Jameson) ได้เสนอว่าวรรณกรรมแบบใหม่นั้นได้ปิดบังโครงสร้างเรื่องเล่าไว้ได้อย่างลึกซึ้ง โดยประยุกต์แนวคิดเชิงมโนคติทางสังคมและวัฒนธรรม บรรทัดฐาน คุณค่า ภายใต้ทฤษฎีอภินิหาเรื่องเล่า (Metanarrative Theory)^๓ ฉะนั้น ทฤษฎีเรื่องเล่าแบบโครงสร้างจึงเป็นสร้างเรื่องเล่าที่มีโครงสร้างชัดเจน ส่วนทฤษฎีอภินิหาเรื่องเล่าได้อ่อนมนคติทางสังคมหรือคุณค่าบางอย่างเอาไว้ภายในอีกทีหนึ่ง

ในบทความนี้จะได้นำเสนอการวิเคราะห์เรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบทผ่านทฤษฎีโครงสร้างเรื่องเล่าว่าประกอบด้วยรูปแบบใดบ้าง กับแนวคิดทางทฤษฎีอภินิหาเรื่องเล่าว่าคัมภีร์ธรรมบทนั้นมีแนวความเชื่อหรือมโนคติอะไรวางซ่อนอยู่ภายในโครงสร้างอีกทีหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของคัมภีร์ธรรมบทและการเข้าใจบริบทของสังคมในยุคสมัยอรรถกถาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒.วิเคราะห์โครงสร้างเรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบท

ในคัมภีร์ธรรมบทนั้นมีการดำเนินเรื่องของคนที่ใช้ชีวิตที่มีศีลธรรม (moral life) อย่างที่จอห์น บอร์ก (John Brough) วิเคราะห์ว่า "คำสอนมากมายไม่ได้มีความหมายแปลกใหม่ไปจากในพระไตรปิฎก ทุกคำสอนยังเป็นคำสอนธรรมดาง่ายๆ ที่จะทำให้ไม่ให้คนเบียดเบียนหรืออึดอัด เพราะว่าผู้เขียนมุ่งความสนใจไปที่หลักจริยธรรมจึงไม่มีอะไรมากไปกว่าการนำเสนอานวรรณกรรมทางศาสนา แม้จะมีคนพยายามเสนองานเขียนเรื่องเล่าแบบนี้ก็ไม่ได้ช่วยให้งานเขียนชิ้นนั้นดีเลิศได้ เพราะผู้ที่เขียนไม่ว่าจะพยายามเขียนให้ดียังไรก็ไม่มี

^๒ Propp, Vladimir, *Morphology of the Fairy Tale*, Trans. by Laurence Scott, 2nd rev. ed., (Austin : University of Texas Press, 1968),p.21.

^๓ Gregory Castle, *The Blackwell Guide to Literary Theory*, (Oxford : Blackwell Publishing Ltd.,2007)pp.115-120.

ใครสามารถทำให้เกิดคุณค่าทางวรรณกรรมที่ลึกซึ้งไปกว่าในสมัยพุทธกาลได้ เพราะเขาไม่ได้มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนชีพอยู่ ทำให้ธรรมะนั้นกลายเป็นแค่เรื่องเล่าไป"^๔

การวิเคราะห์ของจอห์น บอร์กช่วยให้เราเห็นว่าชาวพุทธนั้นพิจารณาคัมภีร์ธรรมบทในฐานะที่ไม่มีอะไรมากไปกว่าข้อความที่นำเสนอคุณค่าทางศีลธรรมโดยไม่มีอะไรพิเศษไปกว่านั้น ส่วนเอ็ดวิน เบิร์ท (Edwin Burtt) ได้พิจารณาโครงสร้างของเนื้อหาในคัมภีร์ธรรมบทว่าประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ อย่าง คือ

๑. เนื้อหาประกอบด้วยข้อความที่กระชับและวางรูปแบบของบทสนทนา อันสามารถนำไปสู่ความเข้าใจการสอนธรรมะ กรณีเรื่องบัณฑิตสามเณร^๕ สามเณรเดินไปบิณฑบาตกับพระอุปัชฌาย์ เห็นอะไรก็ถามไปพบพวกช่างศรกำลังเอาลูกศรลงไฟแล้วเล็งด้วยหางตาตัดให้ตรง จึงเรียนถามพระอุปัชฌาย์ว่า "พวกนี้เป็นใครครับ" พระเถระตอบว่า "เขาเป็นช่างลูกศรนะเณร" "ก็พวกเขาทำอะไรกันครับ" "เขาลงไม้ที่ไฟเพื่อตัดลูกศรให้ตรง" "ลูกศรนั้นมีจิตไหมครับ" "ไม่มีจิตหรอกเณร" สามเณรจึงคิดในใจว่า "ถ้าคนทั้งหลายถือเอาลูกศรอันไม่มีจิตลงไฟแล้วตัดให้ตรงได้ เพราะเหตุไร แม้คนมีจิตจึงจักไม่อาจเพื่อทำจิตของตนให้เป็นไปในอำนาจแล้วบำเพ็ญสมณธรรมเล่า"

๒. คำสอนทั้งหมดตั้งอยู่บนเรื่องจิตเป็นพื้นฐาน อันเป็นหลักในคำสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวคือ เป็นการสร้างความรู้เรื่องจิตและเป็นส่วนของการเข้าใจตนเอง สร้างการกระตุ้นเตือนในเหตุการณ์เฉพาะหน้า เป็นการสร้างการตัดสินใจที่กระตือรือร้นโดยไม่ให้อะไรมาเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุผลได้ในที่สุด^๖ กรณีพระปิโณทิกเถระ^๗ ตอนเป็นเด็กนั้นนุ่งผ้าเก่าเที่ยวขอตาน พระอานนท์จึงชวนมาบวชแล้วให้ปฏิบัติธรรม พอได้บวชได้ห่มจีวรเนื้อดี ๆ และบริโภคอาหารอย่างดีจนร่างกายอ้วนขึ้นก็เกิดอยากสึก แต่พอเดินไปเจอผ้าเก่าที่ตนเองเคยนุ่งก่อนจะมาบวชก็คิดว่าแต่ก่อนนุ่งห่มแต่ผ้าเก่า ๆ อาหารก็ไม่พอจะกินในแต่ละวัน จึงนำผ้านั้นมาแล้วสอนตัวเองว่า "เจ้าผู้ไม่มีหิริ หมดยางอาย เจ้ายังปรารถนาเพื่อจะละการนุ่งห่มผ้าจีวรกลับไปนุ่งผ้าท่อนเก่านี้ มีมือถือกระบือเที่ยวขอตานอีกหรือ" พอท่านสอนตนเองอย่างนี้ จิตก็เริ่มผ่องใสขึ้น พอคิดจะสึกอีกก็สอนอีก จนกระทั่งท่านบรรลุธรรมในที่สุด

^๔ David J.Kalupahana, *A Path of Morals Dhammapada*, (Dehiwala : Buddhist Cultural Centre ,2008), pp.2-3.

^๕ อ่านรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๓๓๔.

^๖ Edwin Burtt ,*The Teaching of the Compassionate Buddha*, p.51, อ้างใน David J.Kalupahana, *A Path of Morals Dhammapada*, pp.3-4.

^๗ อ่านรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๒๑-๑๒๒.

๓. ความขัดแย้งทางศีลธรรม กาฬุปาฮานะ (David J.Kalupahana) ได้อธิบายถึงลักษณะเรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบทว่าเป็นการแสดงให้เห็นความขัดแย้งกันภายในจิต ทำให้เห็นว่าคัมภีร์ธรรมบทนั้นเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ถึงเงื่อนไขของพฤติกรรมมนุษย์ซึ่งค้นหาความจริงสูงสุดเช่นเดียวกับลักษณะของตัวตนหรืออาตมัน โดยอาศัยประสบการณ์ทางใจเป็นแหล่งค้นหาผ่านความคิดของเรา ส่วนจุดมุ่งหมายนั้นแสดงให้เห็นสิ่งที่ตรงข้ามกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการกระทำตามหน้าที่กับกฎเกณฑ์ความเป็นจริงที่ไม่ขึ้นกับตัวตนของเรา^๔ โดยลักษณะความขัดแย้งทางศีลธรรมนั้นมี ๒ แบบคือ ก. ขัดแย้งกับตัวเอง คือ และ ข. ขัดแย้งกับสังคม กรณีเรื่องนายมาลาการ^๕ ต้องการจะบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้ แต่เผอิญว่าดอกไม้จะต้องนำไปมอบให้พระราชา เขาจึงคิดในใจ เป็นการขัดแย้งกับตัวเองว่า "ดอกไม้เหล่านี้เป็นดอกไม้สำหรับบำรุงพระราชา พระราชาเมื่อไม่ทรงได้ดอกไม้เหล่านี้พึงให้จงจำเราบ้าง พึงให้หมาเราบ้าง พึงขับไล่เสียจากแคว้นแคว้นบ้าง เราจะทำอย่างไรหนอแล" ต่อมาก็ยอมสละชีวิตตนเพื่อบูชาพระศาสดา พอบูชาเสร็จก็มาบอกกับภริยา ภริยาเป็นหญิงอันธพาล ไม่เลื่อมใสต่อเขาต่างๆ นานา แล้วทิ้งเขาไป เป็นความขัดแย้งกับสังคม เพราะถือว่านายมาลาการไม่ได้ทำหน้าที่ของตนที่ต้องนำดอกไม้ไปมอบให้พระราชา ขณะเดียวกันไม่ได้ทำหน้าที่ของสามีที่ต้องคำนึงด้วยว่าไม่ว่าตนเองทำอะไรก็ต้องนึกถึงผลที่จะตามมาแก่ภริยาด้วย

การที่ภริยาทิ้งไปจึงเป็นเหตุผลที่พึงได้ในทางโลก แต่ในธรรมบทจบด้วยการที่พระราชามิกริ้วแถมยังมอบสมบัติให้ในฐานะที่พระราชาที่เลื่อมใสพระพุทธเจ้าเลยเลื่อมใสนายมาลาการไปด้วย คำถามคือว่า ถ้าพระราชามิเลื่อมใส นิทานธรรมบทเรื่องนี้จะจบด้วยการที่นายมาลาการได้ผลแห่งความดีนั้นหรือไม่ หรือเป็นอย่างไร? และการที่ภริยาทิ้งเขาไปอาจถูกยกย่องว่าทำถูกต้องก็ได้

ฉะนั้น ลักษณะที่เชื่อมโยงเรื่องเล่านี้จึงผสมกันระหว่างข้อเท็จจริงทางสังคมกับข้อเท็จจริงทางศีลธรรม แง่หนึ่งวิถีชีวิตของปุถุชนนั้นอธิบายข้อเท็จจริง (fact) โดยระบุนิยมและชี้ผ่านการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหน้าที่เป็นหลัก แต่ในวิถีชีวิตแบบอริยบุคคลอาศัยความเป็นจริง (Reality) เป็นหลัก ซึ่งในคัมภีร์ธรรมบทนั้นเน้นไปที่ศีลธรรมแบบพระอริยบุคคลซึ่งมีความดีที่ชัดเจนและตายตัวอยู่แล้ว เพราะการที่คนเราจะตัดสินใจทำบางอย่างที่แตกต่างออกไปจากนี้จึงดูเป็นการไม่สอดคล้องกับหลักความดีหรือศีลธรรมดังกล่าว คนๆ นั้นจะถูกมองว่าเป็นคนอันธพาลหรือคนชั่วทันที ขณะที่คนทำตามแบบนี้จะถือว่าเป็นบัณฑิต โดยทั้งหมดพิจารณาบนฐานของเรามีตัวตนแบบคนดีที่ตั้งอยู่บนกุศลและคนชั่วที่ตั้งอยู่บนอกุศลตามแนวทางแห่งความเป็นจริงเท่านั้น

^๔ David J.Kalupahana, A Path of Morals Dhammapada, p.88.

^๕ อ่านรายละเอียดใน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๐๕-๒๑๐.

๓.การวิเคราะห์มโนคติในคัมภีร์ธรรมบท

การวิเคราะห์งานวรรณกรรมนั้นเราเชื่อมโยงกับลักษณะทางสังคมในแต่ละยุคสมัย และเมื่อพิจารณาจากทฤษฎีอภิธานเรื่องเล่าจะพบแนวคิดเชิงมโนคติที่สำคัญในนิทานธรรมบทดังนี้

๑. มโนคติเรื่องกรรม ในคัมภีร์ธรรมบทจะพบว่ามี การโต้แย้งปัญหาเชิงหลักกรรมเป็นหลัก ซึ่งหลักดังกล่าวปรากฏในพระไตรปิฎกว่าเป็นหลักอจินไตย ไม่ควรคิด^{๑๐} ฉะนั้น การอธิบายนี้สนับสนุนในเรื่องหลักกรรมและผลกรรมอันเป็นเรื่องยุ่งยากและซับซ้อน กรณีเรื่องนางปติปูชิกา มีนางเทพธิดาคนหนึ่งจุติมาเกิดแล้วจดจำได้ว่าตนเองเป็นภริยาของมัลลาคารีเทพบุตร นางทำบุญพร้อมตั้งจิตปรารถนาว่า ส่วนแห่งบุญนี้จงเป็นปัจจัยเพื่อประโยชน์แก่อันบังเกิดในสำนักสามีของเรา ในวันหนึ่ง นางถวายทาน ทำการบูชา ฟังธรรม รักษาสิกขาบท ในเวลาเป็นที่สุดแห่งวัน ก็ทำกาลด้วยโรคชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งบังเกิดขึ้นในขณะนั้น แล้วบังเกิดในสำนักสามีเดิมของตน พอเทพบุตรถามว่าหายไปไหนมา นางจึงบอกว่าไปจุติ เทพบุตรจึงเกิดความสังเวชเป็นอันมากพอทราบว่าเป็นพวกมนุษย์ถือเอาอายุประมาณ ๑๐๐ ปีเกิดแล้วประมาณนอนหลับอยู่ เมื่อไรหนอจึงจักพ้นจากทุกข์ได้ หลังจากนั้นนางปติปูชิกาเสียชีวิตก็เกิดคำถามขึ้นในหมู่ภิกษุภิกษุณีว่า "นางปติปูชิกาไปเกิดที่ไหน" พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย นางปรารถนาถึงสามีคือมัลลาคารีเทพบุตร ในดาวดึงส์พิภพ นางเคลื่อนจากที่ประดับดอกไม้ของสามีนั้นแล้ว ไปบังเกิดในสำนักของสามีนั้นนั่นแหละ" และตรัสสอนว่า "มัจจุผู้ทำซึ่งที่สุดกระทำการระผู้มิใช่ของในอารมณ์ต่างๆ เลือกเก็บดอกไม้อยู่เที่ยว ผู้ไม่มัวในกามทั้งหลาย นั้นแลสู่อำนาจ"^{๑๑}

ลักษณะการเวียนว่ายตายเกิดนี้เชื่อมโยงกับลักษณะคำสอนเรื่องกรรมและผลของกรรมเป็นคำถามทางปรัชญาเช่นเดียวกับเรื่องโลกที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ แต่ในคัมภีร์ธรรมบทกลับมีการโต้แย้งเรื่องกรรมและผลกรรมอย่างกว้างขวาง เพราะเรื่องเวียนว่ายตายเกิดเป็นปัญหาที่คนในสมัยนั้นให้ความสนใจ และอีกแง่หนึ่งเป็นฐานสำคัญที่จะทำให้คนนับถือศาสนาหรือไม่ ฉะนั้น การดำเนินเรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบทโดยอาศัยพระพุทธเจ้าผู้เป็นสัพพัญญูคือรู้แจ้งทุกอย่างเป็นผู้ไขข้อข้องใจจะยิ่งช่วยให้เกิดศรัทธามากยิ่งขึ้น ตามคำอธิบายเรื่องศรัทธา ๔ คือ

ก. กัมมสัทธา เชื่อกรรม กฎแห่งกรรม กรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป

^{๑๐} อภ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๗๗/๗๙.

^{๑๑} อ่านรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๔๓-๔๗.

การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชคเป็นต้น

ข. วิปากสัทธา เชื่อวิปาก ผลของกรรม ผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

ค. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบส่วยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

ง. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

ข้อที่มาในบาลีพระไตรปิฎกคือข้อ ๔ ข้อเดียวเท่านั้น แต่กรรวมเอาอีก ๓ ข้อเข้าไว้ทั้งหมดแล้ว^{๑๒}

๒. มโนคติเรื่องชีวิตประเสริฐ (Noble life) เป็นชีวิตที่มีศีลธรรมแบบสมบูรณ์ ไม่มีความโลภอยากได้ของใคร ไม่มีความพยาบาทเบียดเบียนกัน และไม่มีความเห็นผิดอีกต่อไป กรณีเรื่องพระติสสเถระ^{๑๓} พระเถระได้เข้าไปในบ้านของนายช่างเจียรไนอัญมณี ตอนนั้นช่างกำลังนั่งหั่นเนื้ออยู่พอดี สักพักก็มีคนมามอบ แก้วมณีให้พร้อมกับแจ้งว่าเป็นคำสั่งของพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ช่างด้วยเจียรไนแล้วส่งกลับคืนมา ช่างก็เอามือที่เปื้อนเลือดนั้นหยิบแก้วแล้ววางลงบนเตียงก่อนจะเดินออกไปล้างมือ พอติดกับที่นกกะเรียนที่เลี้ยงไว้ได้กินเลือดจึงกลืนกินแก้วมณีลงท้องไป พอนายช่างมาไม่เจอก็ถามลูกและภริยาก็ไม่มีใครเอาไปก็เหลือเพียงพระเถระ แต่พระเถระก็ปฏิเสธ ด้วยความกลัวราชภัยจึงก้าวโทษพระเถระ และลงมือทรมาณพระเถระด้วยการเอาเชือกพันรอบศีรษะ ชันด้วยท่อนไม้ จนเลือดออกทางหู จมูกพระเถระ ท่านเจ็บปวดมากจนล้มไปกับพื้น นกกะเรียนได้กินจึงมาตีเม็ดเลือด นายช่างเห็นจึงเตะนกจนตาย พระเถระพอเห็นจึงถามว่านกตายหรือยัง นายช่างก็ตอบว่าตายแล้ว พระเถระจึงบอกความจริงว่า “นกนั้นกลืนแก้วมณีไป แต่ถ้านกนี้ยังไม่ตาย แม้เราจะตายก็ไม่บอก” นายช่างจึงแหวะท้องนกออกก็พบกับแก้วมณีจริงตามคำพระเถระ เขาจึงขอมาโทษพระเถระ ส่วนพระเถระก็จากมาก่อนจะเสียชีวิต ฉะนั้น การเป็นพระอรหันต์จึงเป็นผู้มีชีวิตที่มีศีลธรรมสมบูรณ์แม้หากจะตายก็ไม่ล่วงละเมิดทำผิดอีก

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร : ผลิติมม์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๐.

^{๑๓} *ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๕๐-๕๓.*

ฉะนั้น มโนคติเรื่องชีวิตประเสริฐคือชีวิตแบบพรหมจรรย์ โดยวิถีชีวิตแบบนี้อธิบายไว้ในมหาวิ
นทสูตรว่าด้วยเรื่องวิธีการประพฤติพรหมจรรย์นั้นไม่ว่าจะเป็นปุถุชนหรือพระอริยบุคคลล้วนต้องดำเนินชีวิต
ด้วยหลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา กับอริยมรรค^{๓๔} จึงเชื่อว่ามีชีวิตที่ประเสริฐ ซึ่ง
เนื้อหาในคัมภีร์ธรรมบทนั้นได้วางมโนคติเรื่องนี้ไว้อย่างแยบยลเพื่อให้ผู้ที่ใช้ชีวิตแบบฆราวาสหรือพระภิกษุ
ได้มีการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาด้วยหลักธรรม

๔.สรุปและวิเคราะห์

การวิเคราะห์เรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบทประกอบไปด้วยเนื้อหาสำคัญ ๒ ส่วนคือ

๑. โครงเรื่องเล่า ประกอบด้วยเนื้อหาประกอบด้วยข้อความที่กระชับและวางรูปแบบของบท
สนทนา คำสอนทั้งหมดอาศัยแนวคิดเรื่องจิตเป็นพื้นฐาน และความขัดแย้งทางศีลธรรม โดยโครงเรื่องเล่านั้น
จะพบว่ามีอยู่ทุกเรื่องในคัมภีร์ธรรมบท และใช้ความขัดแย้งเป็นตัวดำเนินเรื่อง โดยมีบทสรุปคือจิตจะได้รับ
การพัฒนาให้สูงขึ้นด้วยธรรมะ และด้วยรูปแบบการเล่าเรื่องที่มีโครงเรื่องชัดเจนทำให้เรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรม
บทมีรูปแบบของการวางเรื่องแบบนิทาน คือ มีการเล่าว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน และปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นสัมพันธ์
การตัดสินใจทางศีลธรรมบางอย่าง โดยต้องอาศัยคนแนะนำคือพระพุทธเจ้า ก่อนจะจบด้วยคติธรรม หรือคำ
คมในรูปแบบของคาถา และที่ไม่ทิ้งคือผลที่เกิดขึ้นจากการฟังธรรม ซึ่งปรากฏกลายเป็นโครงสร้างสำคัญไม่ว่า
จะอยู่ในคัมภีร์หลักคือพระไตรปิฎก และในคัมภีร์ธรรมบทก็นำมาประกอบไว้ เพื่อชี้ผลของเรื่องเล่านั้นจะ
เกิดผลของการปฏิบัติตามศีลธรรมนั้นเสมอ

๒. มโนคติของเรื่องเล่า ประกอบด้วยมโนคติเรื่องกรรม และมโนคติเรื่องชีวิตประเสริฐ โดยกรรม
นั้นเป็นฐานของความเชื่อในยุคนั้น การที่พระพุทธเจ้าอธิบายย่อมทำให้เกิดความน่าเชื่อถือมากที่สุด และกฎ
ของการดำเนินชีวิตที่มีประเสริฐในพระพุทธศาสนาถูกวางไว้เป็นเนื้อหาหลักที่ทำให้เราเห็นรูปแบบศีลธรรม
สากลที่เราเองต้องไม่มีกิเลสเป็นเครื่องดำเนินชีวิต และด้วยแนวคิดแบบอภิมหาเรื่องเล่าที่พยายามนำเสนอ
แนวคิดใดแนวคิดหนึ่งไว้เป็นหลักเหนือความคิดอื่นอาจจะทำให้เกิดข้อถกเถียงได้ไม่มีที่สิ้นสุดโดยเฉพาะเรื่อง
กรรม และเรื่องวิถีชีวิตที่ล้วนแตกต่างกันไป แต่ด้วยลักษณะเรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบทนั้นเป็นการขยายหลัก
บางอย่างที่ยากให้เข้าใจขึ้นด้วยเรื่องเล่า และใช้ตัวอย่างประกอบเพื่อสร้างการรับรู้วิถีชีวิตที่เป็นอุดมคติ ไม่
สามารถนำเสนอเนื้อหาเหล่านั้นได้โดยตรง เช่น ปฏิจจสมุปปาท, กรรม และนิพพาน เป็นต้น และแนวคิด
เหล่านี้พระพุทธเจ้าก็ทรงแนะนำว่าเป็นสิ่งที่รู้ยาก และไม่อาจขบคิดได้ด้วยทฤษฎี แต่อย่าลืมว่าเราอาจใช้วิธีการ

^{๓๔} อ่านรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑๙/๒๔๗.

เรื่องเล่าเพื่อสอนธรรมแก่คนเหล่านี้ได้ เช่นเดียวกับการที่ได้ก็จะเรียนรู้ธรรมะที่ลึกซึ้งได้ก็ควรจะเริ่มต้นด้วยของเล่นก่อน และของเล่นนั้นก็ควรเป็นสิ่งที่จับต้องได้ การสอนธรรมในคัมภีร์ธรรมบทจึงอาจมีวัตถุประสงค์ในการสร้างศรัทธาและความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรมตามหลักสัมมาทิฐิ และการปลูกฝังวิถีชีวิตที่วางเป็นกรอบไว้เพื่อเดินทางไปสู่จุดหมายอีกทีหนึ่ง ฉะนั้น อภิมหาเรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบทที่โยงถึงเรื่องกรรมและชีวิตพรหมจรรย์จึงอาจทำให้เข้าใจในธรรมะอีกมากมายภายในเนื้อหานั้นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นไปด้วย

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๑.

กรุงเทพมหานคร : ผลิติมม์, ๒๕๕๘.

ชาญณรงค์ บุญหนุน. "พุทธศาสนากับอารมณ์". ใน **อารมณ์กับจริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : วิชาษา,

๒๕๕๔.

David J.Kalupahana. **A Path of Morals Dhammapada.** Dehiwala : Buddhist Cultural Centre ,

2008.

Gregory Castle. **The Blackwell Guide to Literary Theory.** Oxford : Blackwell Publishing Ltd.,

2007.

Propp, Vladimir. **Morphology of the Fairy Tale.** Trans. by Laurence Scott, 2nd rev. ed. Austin

: University of Texas Press, 1968.